

2015 zadala za cilj doseči 60 % redno uporabo interneta med socialno prikrajšanimi skupinami ljudi, med katerimi so tudi osebe od 55. do 74. leta. Leta 2010 je dnevno uporabljalo internet (pošiljanje e-pošte, iskanje informacij o blagu in storitvah, zdravju, branje časopisov in novic) okoli 17 % prebivalcev EU-27, starih od 65 do 74 leta. Od teh uporabnikov interneta jih 48 % uporablja internetno bančništvo, 46 % jih kupuje prek spleta (v primerjavi z 52 % oziroma 57 % vseh uporabnikov interneta, starih od 16. do 74. let). Več kot polovica uporabnikov interneta, starih od 55 do 64 let pa prek spleta tudi rezervira potovanja in počitnice.

Sodelovanje starejših ljudi v političnem življenju se ugotavlja s stopnjo njihove udeležbe na volitvah in med izvoljenimi. Leta 2011 je bila povprečna starost poslancev Evropskega parlamenta 54 let, skoraj polovica jih je bilo starih 55 let in več, medtem ko jih je bilo starih 65 let in več 13,6 % ter le 1,5 % tistih, ki so bili stari 75 let in več. Med državami članicami so razlike. Tako je manj kot tretjina poslancev, starih 55 let in več, iz Madžarske, Finske, Nizozemske, Romunije in Bolgarije. Pri volitvah v Evropski parlament leta 2009 je bila največja stopnja udeležbe v starostni skupini 55 let in več (več kot polovica), v starostni skupini od 18. do 24. leta pa je bila udeležba le 29 %. Podobno je tudi na nacionalni in regionalni ravni, tako da o vprašanih politike najpogosteje med prijatelji in sorodniki razpravljajo ljudje, stari 55 let in več.

Ksenija Saražin Klemenčič

Franc Imperl (2012). Kakovost oskrbe starejših – izziv za prihodnost. Logatec: Firis Imperl & Co., Seniorprojekt, 176 strani.

NOVA SLOVENSKA KNJIGA O OSKRBI STAREJŠIH KOT IZZIVU ZA PRIHODNOST

Kakovost oskrbe starejših – izziv za prihodnost je nova slovenska knjiga o starejših ljudeh,

zlasti o njihovi oskrbi v starostni ali bolezenski onemoglosti. Slovenski prostor je bil takšnega dela zelo potreben. Knjiga bo služila za varen smerokaz politikom pri načrtovanju zapoznelega sistema dolgotrajne oskrbe v Sloveniji, služila bo vodstvom ustanov in organizacij za oskrbo pri usmerjanju njihovega razvoja, prav tako pa tudi upokojskim in drugim civilnim organizacijam pri njihovi nenadomestljivi vlogi odgovornega pritiska na politiko in izvajalce, da bo oskrbovanje onemoglih v skladu s človeškim dostojanstvom. Poklicne in družinske oskrbovalce ter vse občane bo ta knjiga kakovostno informirala o tem področju življenja, ki je zaradi staranja prebivalstva čedalje bolj aktualno.

Avtor Franc Imperl pozna sedanje razmere pri oskrbi starih ljudi in sodobne možnosti na tem področju bolj kot kdorkoli v Sloveniji. V svojem podjetju FIRIS izobražuje negovalno osebje za oskrbo starih ljudi: od negovalk, do direktorjev, od validacije za komuniciranje z dementno obolelim starih človekom do gospodinj v sodobnih domovih četrte generacije. V hčerinskem podjetju Seniorprojekt načrtuje sodobne koncepte in arhitekturo teh ustanov. V živo sodeluje z uresničeniimi dobrimi modeli na tem področju po Evropi. Kdor bo pričujočo knjigo prebral in jo študijsko osvojil, se bo o tem prepričal. Če pozna bralec tudi stanje na tem področju pri nas, bo verjetno skupaj z avtorjem žalosten, ker tukaj zaostajamo za evropskim razvojem, obenem pa se bo v njem budilo upanje, da bomo s sodobnim znanjem in ob pritisku potreb v tej knjigi opisane programe v naslednjih letih v Sloveniji uresničili. To je izzivalna in ustvarjalna naloga za našo politično, strokovno in civilno sfero.

Vsebina knjige se ukvarja s problemi, stanji in perspektivami družbenega izvajanja oskrbe starejših – torej z njihovo življenjsko situacijo predvsem v sklopu institucionalne oskrbe. (str. 22) Na prepričljiv in razumljiv način poudarja pomen naravnosti na stanovalca tako v institucionalnem varstvu, kakor v posameznih

programih oskrbe na domu. Skozi vsa poglavja knjige se kot nekakšna rdeča nit pojavljajo pojmi naravnosti na starejše ljudi, spoštovanja in upoštevanja njihovih želja in potreb ter težnja po normalizaciji življenja starejših v različnih institucijah in programih dolgotrajne oskrbe.

Avtor že v uvodu opozori na položaj starejšega človeka v družbi. Vidi ga kot *najšibkejši člen, katerega glas se pogosto ne sliši, pri iskanju »pravice« nima advokata, njegov svet pa je vse manjši in pot vse bolj osamljena.* (str. 16) Na tej poti ga je bolj kot smrti strah, da bo odvisen od tuje pomoči, da bo v starosti moral zapustiti varno zavetje svojega doma in da ga bodo svojci premestili v institucionalno oskrbo. (str. 28) Ta ugotovitev se zelo ujema z izsledki raziskave Stališča, potrebe in zmožnosti, ki jih imajo prebivalci stari 50 let in več, ki jo je v letu 2010 izvedel Inštitut Antona Trstenjaka. Izsledki kažejo, da se ljudje najbolj bojijo telesne in duševne oslabelosti, da bi jim odpovedala spomin in razum. Vsak šesti navaja strah pred tem, da bi ga vsi zapustili, medtem ko strahu pred smrtjo večina sploh ne občuti. Človek se vpraša ali je oslabelost res hujša usoda kot smrt, ali se morda znotraj strahu pred oslabelostjo v resnici skriva strah pred odvisnostjo od drugih. Delna razlaga vsega tega bi bilo tudi to, da je največ starejših ljudi v onemoglosti odvisnih od družinskih oskrbovalcev, ki so zelo obremenjeni, na voljo pa imajo zelo malo pomoči za razbremenitev. Ob tem se Imperl sprašuje, *ali nam gre pri načrtovanju oskrbe in programov zgolj za formalnost in doseganje ciljev, ki nimajo nič opraviti s kakovostjo življenja starejših? Je dobro starejših le instrument za doseganje drugih ciljev? Znamo le govoriti, ne zmoremo pa poslušati?* (str. 20) In če že znamo tudi poslušati, ne pa samo govoriti, ali stisko, potrebe in želje starejših ljudi tudi v resnici slišimo?

Poglavjem o kakovosti življenja starejših, izhodiščnih razmišljanjih o staranju in oskrbi starejših, težavah, povezanih s staranjem in do-
vzetnosti za pravice ter dostojanstvo starejših ter

z njimi povezane pozornosti družbe in politike sledi sklop poglavij o nasilju nad starejšimi.

Starejši ljudje so zaradi specifičnih lastnosti (slabše zdravstveno stanje, nezadostna informiranost, osamljenost in socialna izolacija) večkrat žrtve nasilja. *Zavedati se moramo, da so zlorabe starejših pogostejše, kadar so odvisni od pomoči drugih.* (str. 34) *Storilci zlorab ali zanemarjanj v domačem okolju so družinski oskrbovalci, najpogosteje zaradi preobremenjenosti. Do zlorab in zanemarjanja prihaja tudi v okviru pomoči na domu prek izvajalcev javne službe ali izvajalcev na osnovi medsebojnega dogovora. Zlorabe ali zanemarjanja so v domačem okolju javnosti največkrat prikrite, oz. je njihovo raziskovanje težje ali vsaj ovirano.* (str. 37)

Avtor v nadaljevanju opiše tri vrste nasilja, in sicer osebno, kulturno (ki močno sovpadata s psihičnim in fizičnim) ter strukturno nasilje. Prav slednje je še posebej zanimivo, saj se pri obravnavi in raziskovanju nasilja nad starejšimi pogosto spregleda. Strukturno nasilje bi lahko označili, kot nasilje sistemov ali strukture in organizacije institucij samih, kot nasilje državno zakonskih ureditev ali pomanjkanja le teh na področju starejših ljudi in njihove oskrbe. Npr. starejši človek, ki živi sam ter potrebuje pomoč in oskrbo v večji meri, kot mu jo lahko zagotavljajo izvajalci storitev oskrbe na domu, je prisiljen oditi v dom za stare ljudi. V domu si želi enoposteljno sobo, teh pa v domu ni, so že vse zasedene ali pa se celo dojemajo kot nadstandard, zato so marsikateremu starejšemu človeku nedosegljive. V podobnih primerih je nemogoče s prstom pokazati na odgovornega, toda kjer neposrednega krivca ni, to še ne pomeni, da ni nasilja.

Kot vzroki in obrazložitve *zlorab in zapostavljanja so najpogosteje omenjeni časovna stiska, pomanjkanje osebja, nezadostno izobrazeno osebje in visoke zahteve, ki jih mora izpolnjevati negovalno osebje.* (str. 41) Strukturno nasilje zajame tako oskrbovance kot oskrbovalce. Vtkano je v sam sistem oskrbe, od tam pa povzroča druge

oblike nasilja. Negovalci lahko zaradi pomanjkanja časa in preobremenjenosti zavestno ali manj zavestno zanemarijo potrebe starejših ljudi, predvsem tiste, ki niso nujno potrebne za ohranjanje življenja; stanovalca npr. nahranijo, vendar mu ne omogočijo sedenja na svežem zraku, ko si to zaželi.

Spominjam se obveznih študijskih vaj v enem izmed domov za starejše v Ljubljani. Na oddelku za dementne, kjer je bivalo okoli 12 starejših ljudi, je bila stalno prisotna ena negovalka. V času prakse sva pri negi in izvajanju osnovnih življenjskih opravilih v dopoldanskem času pomagali še dve študentki. Dela niti za vse tri ni zmanjkalo. Dnevi ljudi, ki so tam prebivali, so potekali po točno določenem urniku. Hitelo se je z nego telesa, ki se je nemalokrat zavlekla še v čas obroka. V času med dvema obrokoma ni bilo organiziranih dejavnosti. Negovalke so lovile minute, da so opravile vse tisto, kar jim je ostalo od današnjega ali prejšnjih dni, študente pa so zaposlile s kopanjem ljudi. Seveda pa je bilo umivanje v kopalnici za nepokretne ljudi prej izjema kot redno opravilo.

V domovih bi se moralo odvijati normalno vsakdanje življenje ne glede na telesno in duševno stanje. *Gre za dostojanstveno, človeka vredno življenje v nadomestnem socialnem okolju, ki mora odsevati človeku že od prej znane strukture in v katerih je prepoznan kot enkratna oseba, s svojo osebno držo, z vlogo v pregledni in za njegov vsakdan relevantni socialni sredini.* (str. 51) Tega na oddelku, kjer sem bila na praksi, in žal tudi v številnih drugih, človek niti sluti ne. Strinjam se z gospodom Imperlom, ki pravi, da so *mnoge oblike zlorab ali zanemarjanj v trdnem objemu institucije prej posledica kompleksnih okoliščin kot zavestna naklepna dejanja negovalca. Pogosto so posledica velikega bremena in stresa, ki ga predstavlja nega starejših, zlasti oseb z demenco.* (str. 45)

Avtor govori tudi o t.i. ukrepih za omejevanje prostosti starejših ljudi (fiksacije) kot potencialno nasilnih dejanjih sistemske narave. Četudi so po

formalnem vidiku pravno legitimna, niso zato nič bolj človeška ali strokovno primerna. *Strokovnjaki v pripravi zakonov predlagane ukrepe za omejevanje prostosti pogosto ocenjujejo kot škodljive in odvečne.* (str. 42)

Podobnih zanemarjanj je še veliko, vse tja do poslavljanja od mrtvega stanovalca in njegovega odvoza iz doma. *Tudi zato, ker smo v filozofiji oskrbe in načrtovanju domov ves čas zanemarjali človekovo dostojanstvo.* (str. 48)

Zelo dobra alternativa klasičnim domovom t.i. druge in tretje generacije so domovi četrte generacije, ki temeljijo na principu normalnega vsakdanjega življenja v družinskem gospodinjstvu, kjer velik del življenja in sožitja dogaja v povezavi s kuhanjem in vsakdanjim gospodinjstvom. Zato je ta model domov za stare ljudi poimenovan tudi gospodinjstva skupina. V njej imajo stanovalci na voljo intimno zasebnost v svoji sobi s kopalnico in straniščem, prav tako pa družbo in skupne dejavnosti – še posebej ob kuhanju – v skupini veliki bivalni kuhinji za vseh deset stanovalcev skupaj z matičnimi hišnimi gospodinjami, ki so stalno navzoč matični kader skupine. V takem domu vlada domačnost, občutek varnosti in odgovornosti ter človeškega dostojanstva vsakega stanovalca, zaposlenega, obiskovalcev in prostovoljcev. Najbolj živahna dejavnost poteka okoli štedilnika in hišne mize, kjer gospodinja pripravlja hrano, stanovalci pa lahko pomagajo ali samo opazujejo – kako dragoceno je za nepokretnega v postelji to gledanje, še posebej vonjave pri kuhanju, ki zbujajo naravni tek in dobro prebavo. Razlike v vonju in okusu med hrano, ki jo skupaj kuhajo v skupini, in tisto, ki se pripravi v centralni kuhinji, se v železnih vozovih pripelje na oddelke in se nato na pladnjih polaga pred ljudi, se skoraj ne da opisati. Ko starejši človek vonja in okuša hrano že med kuhanjem, kot je bil vaju doma, je to odločilni korak k normalizaciji življenja v ustanovi. Podobno pomembno je to, da ima svojo sobo brez tujih sstanovalcev z drugačnimi navadami.

V konceptu gospodinjstkih skupin je odločilna normalizacija vsakdanjega življenja in vsakodnevni opravi na način, ki ga je bil star človek vajen doma, saj zmanjšuje izgubljenost starega človeka v ustanovi, ki je zanj v tistem obdobju življenja tuj svet, ko se na spremembe najtežje prilagaja in bi najbolj potreboval miren, domač način življenja.

Na koncu knjige avtor predstavi primere dobrih praks načrtovanja in konceptualizacije gospodinjstkih skupin v različnih krajih po Sloveniji. Čeprav je žal večina teh rešitev ostala neuresničena in na papirju – podobno kot genialni Plečnikovi načrti – so tudi ta poglavja opomin, da je potrebno tudi v Sloveniji kreniti s sistemskim zakonom o dolgotrajni oskrbi za evropskimi sosedi v smeri sodobnega razvoja in normalizacije oskrbe onemoglih starih ljudi. Kar bomo naredili danes za ljudi, ki potrebujejo oskrbo, bo osnova za našo oskrbo jutri. Knjiga je skupaj z izobraževalnim in razvojnim delom Franca Imprela dober smerokaz slovenski politiki, strokam in civilni družbi na poti do večje kakovosti življenja in spoštovanja človeške osebe tudi v starosti in demenci.

Ob koncu predstavitev knjige, ki ima povsem ustrezen podnaslov *Izziv za prihodnost*, bomo omenili še en vidik, ki je skrit v nevidnem ozadju knjige, zato pa nič manjši izziv za slehernega človeka, ne glede ali je udeležen v oskrbovanju ali ni.

Oskrba onemoglih je v današnji potrošniški družbi tujek, ki na nek način moti vse. Moti ekonomijo, ko računa družbene stroške z mlado in upokojensko generacijo – imenuje ju odvisni del družbe. Moti prezaposleno srednjo in mlado generacijo, ki se ji podre celotni ritem življenja, če se v že tako prenatrpanem urniku pojavi potreba po oskrbi onemoglega očeta, matere, tašče, tasta.

Potreba po oskrbi v onemoglosti še najbolj moti starejše ljudi same. Starejši – in za nami mlajši – doživljamo sami sebe kot samozadostno neodvisne. Zato zelo težko sprejemamo svojo

nemoč in onemoglost, ko prideta. Sprejemati pomoč in nego nam je zelo nerodno.

Prej ali slej pa vsakogar doleti stanje, ko je odvisen od tuje pomoči. Kdor ni prej vedel ali upošteval, da smo ljudje po svojem bistvu med seboj odvisni enako kot smo po svojem bistvu samostojni, so mu starostne *upočastnitve* – kot je dejal pokojni pesnik Pavček – dobrohoten izziv, da svojo soodvisnost sprejme ne le kot breme, ampak tudi kot dar narave. Dar zase, da ob svoji rastoči odvisnosti od drugih uresniči pred koncem življenja še tiste človeške potenciale, ki so mu prej ostali nerazviti. Da doživi in uresniči dvoje pomembnih življenjskih dejstev.

Prvo: da je upoštevanje meja v življenju enako pomembno kot ustvarjalno preseganje meja tam, kjer je to smiselno; človek je lahko trajno srečen le na realnih tleh, kjer obenem ustvarja in sprejema svoje meje. Potrošniška miselnost nam je omamila čut za spoštovanje svojih meja, zato se razviti družbi seseda ekonomija, posamezniku pa smisel življenja, ko postane onemogel.

In drugo: preživetje posameznika in sleherne družbe je odvisno od solidarnosti. Osebnostni razvoj slehernega človeka in razvoj sleherne družbe je sorazmeren z razvitostjo njihove solidarnosti. Svojo prirojeno zmožnost za solidarnost pa lahko razvijamo in krepimo samo tako, da solidarno skrbimo za tiste, ki potrebujejo našo pomoč – za otroke, za bolne in onemogle stare ljudi. Zato tisti, ki oskrbuje, obenem ko daje pomoč, tudi sam dobiva nenadomestljivo korist za svoj človeški razvoj. Tudi dejstvo, da smo vsi med seboj soodvisni in da svoje osebnosti ne moremo razviti, če ne krepimo svoje solidarnosti s tem, da pomagamo potrebnim, nam je omamno zaslepila potrošniška družba, ki visoko ceni nagel vzpon posameznika in skupin, pot do njega pa je slepota do potreb drugih in do svojih globljih človeških potreb. Ko sodobni človek doživi svojo starostno pešanje in odvisnost od drugih, je to zanj zadnja priložnost za učenje lepšega sožitja. Že njegovo hvaležno prejemanje pomoči povzroči ne samo,

da ga negovalci lažje oskrbujejo in negujejo, ampak da pri svojem delu tudi razvijajo in krepijo svojo človeško solidarnost. Ko se jim to dogaja, ga tudi negujejo veliko lažje in bolje. Ob onemoglosti – lastni in drugih ljudi – človek doživi dejstvo, da smo vsi v isti ladji, s katero bomo uspešno pluli v razvoj človeštva in vsakega posameznika ali pa doživeli skupni brodolom.

Za nas, starejšo generacijo, ki smo današnji svet naredili takšen, kot je, je navedeno stanje več kot izziv za človeško zorenje v zadnjem delu življenja. Govorim o tistem osebnostnem razvoju, ki omogoči, da je star človek prijeten

sam sebi in tistim, ki ga oskrbujejo. Raziskave kažejo, da so danes v Sloveniji ljudje pripravljene z veseljem oskrbovati svoje in druge ljudi. Velika ovira pri oskrbovanju onemoglega je, če sprejema pomoč z nejevoljo, sitnobo in zagrenjenostjo. Ko se pridruži temu še zaostalost struktur, ustanov in delovnih metod za sodobno oskrbovanje za sodobnimi dobrimi možnostmi, o katerih govori Imperlova knjiga, je tako oskrbovanje kot sprejemanje oskrbe na robu človeških moči. Dobrohotni izziv našega časa je, da obe oviri premagamo, dokler je še čas.

Tina Lipar, Jože Ramovš
